

SANTRAUKA. Straipsnyje apžvelgiami platonizmo tradicijoje (Platono ir Plotino veikaluose) iškylantys auksinio sielos prado ir sielos statulos vaizdiniai. Platono dialoguose auksas ne sykį minimas svarstant apie sielos prigimtį. Plotinas veikale „Apie grožį“ (sk. 5) autentišką sielos grožį, prie jos prisišliejusią bjaurastį siūlo lyginti su purvan įkritusiu auksu. Platono „Valstybėje“ (611 b–612 a) Sokratas sielos būseną šiame gyvenime lygina su kriauklėmis apaugusio jūros dievaičio Glauko figūra. Kalbama apie pačią dievybę, tačiau taip, tarsi omenyje būtų turimas skulptūrinis jo atvaizdas („kai kurios senosios jo kūno dalys nulūžo, kai kurios nutrūpėjo“). Įsimintiną svarstymą apie vidinį darbą (at)kuriant savyje gražiąją sielos statulą paliko Plotinas („Apie grožį“, sk. 9). Platonikų vaizdiniai ir su jais susiję svarstymai apie tikrą sielos prigimtį ir jos grožį lyginami su krikščioniškąja temos traktuote Jono Auksaburnio „Katechetiniuose pamokymuose“.

RAKTAŽODŽIAI: Platonas, Plotinas, Jonas Auksaburnis, auksas, statula, siela.

ĮŽANGA

Straipsnyje apžvelgsiu platonizmo tradicijoje (Platono ir Plotino veikaluose) iškilančius auksinio sielos prado bei sielos statulos vaizdinius ir palyginsiu su krikščioniškąja šių vaizdinių traktuote Jono Auksaburnio „Katechetiniuose pamokymuose“.

Straipsnio medžiaga ir išvados gali būti naudingos ne vien tiriant Antikos kultūrą ir jos recepcijas, bet ir apmąstant bendresnius žmogaus ugdymo bei tobulinimo reikmės ir būdo klausimus.

SIELOS AUKSAS. PLATONAS, PLOTINAS

Auksas ir klasikinėje graikų kultūroje buvo siejamas ne vien su turtingumu ir prabanga, bet ir su taurumu ir grožiu. Metaforiškai kalbėta apie auksinę *žmonių* prigimtį. Pasak Hesiodo poemoje „Darbai ir dienos“ dėstomo mito, pirmoji žmonių

karta buvusi auksinė. Tos kartos žmonės, apsiečiai turėdami visų gėrybių, gyvenę be vargo ir rūpesčių. Auksinės kartos amžiui pasibaigus, Dzeusas pavertęs tuos žmones teisingumo sergėtojais (106–126).

Platono dialoge „Hipijas Didesnysis“ Sokrato pašnekovas sofistai Hipijas pasirenkęs auksą laikyti universaliausiu grožio pavidalu. Į klausimą, ar grožis kartais nėra kažkoks *vaizdas*, *pavidalas* (gr. *eidos*), kuriam prisijungus viskas tampa gražu, Hipijas atsako, kad tokiu atveju grožis yra auksas:

Mes visi žinome, jog jei kas nors bus paauskuota, tai, papuošus auksu, pasirodys gražu, net jei anksčiau atrodė bjauru (Platonas 1999: 289 e).

Sokratas atmeta tokį grožio pavidalo apibrėžimą, atkreipdamas dėmesį į prabangiausioms skulptūroms pagaminti naudotą chrizoelefantinę techniką: antai Feidijas ne visą Partenono šventyklai sukurtą Atėnę padarė iš aukso, bet kai kurioms statulos dalims panaudojo dramblio kaulą, o akių vyzdžiams – akmenį (290 b–d).

Auksas Platono dialoguose minimas ir svarstant apie *sielos* prigimtį. „Gorgijoje“ Sokratas pokalbio su protingu, atviru ir draugišku pašnekovu poveikį savo sielai lygina su „prabavimo akmeniu“:

Jei mano siela būtų auksinė, Kalikli, ar nemanai, kad turėčiau džiaugtis radęs vieną iš tų akmenų, kuriais tikrina auksą? Prie šio puikiojo akmens galėčiau pridėti savo sielą ir, jei jis patvirtintų, kad mano siela gerai prižiūrėta, būčiau tikras, kad šito gana ir man nebereikia kito tikrinimo. <...> Man regis, sutikęs tave kaip tik ir būsiu aptikęs tokį laimikį! <...> Esu tikras: jei tu pritarsi mano sielos požiūriui į šiuos dalykus, vadinasi, jis yra teisingas. Mat, mano galva, norint tinkamai patikrinti sielą, ar ji teisingai gyvena, ar ne, reikia trijų dalykų: žinojimo, palankumo ir atvirumo (486 d)¹.

„Puotoje“ apie savo santykius su Sokratu atviraujantis Alkibiadas teigia regėjęs po seleniška Sokrato išore slypinčius dieviško grožio auksinius atvaizdus (gr. *ἀγάλματα*):

Visą gyvenimą [Sokratas] apsimetinėja ir šaiposi iš žmonių. Bet kai jis rimtas, ir jei jį atidarytum... Nežinau, ar kas nors matė jo viduje esančius atvaizdus. O aš sykį mačiau, ir jie man pasirodė tokie dieviški, auksiniai, tobuliausio grožio, tokie nuostabūs, kad negalėčiau nepadaryti, kad ir ką lieptų Sokratas (216 d–217 a; plg. *ibid.*: 215 a–b).

„Valstybėje“ Sokratas papasakoja melagingą, tačiau, pasak jo, projektuojamo polio piliečiams naudingą mitą:

Nors jūs, valstybės piliečiai, visi esate broliai – sakysiu jiems, tęsdamas mitą, – bet dievas lipdydamas (gr. *πλάττων*) tuos iš jūsų, kurie bus tinkami valdyti, įmaišė aukso (gr. *χρυσὸν ἐν τῇ γενέσει συνέμειξεν αὐτοῖς*), todėl jie yra vertingiausi; formuodamas

¹ Plg. Platonas 2020: 559. Jei nėra nurodyta kitaip, straipsnyje cituojami mano vertimai.

padėjėjus, jis įmaišė sidabro, o žemdirbius ir įvairius amatininkus – geležies ir vario². Kadangi jūs visi esate giminiški, tai vaikus dažniausiai gimdysite panašius į save, bet gali atsitikti, kad iš aukso gims sidabro vaikas, o iš sidabro – auksinis; panašiai gali atsitikti ir su vaikais iš kitų metalų. Valdovams dievas pirmiausia ir labiausiai įsako būti šauniais sargybiniais ir niekuo taip nesirūpinti, kaip savo vaikais, ir ypač žiūrėti, kokio metalo yra įmaišyta į jų sielą: jeigu jų vaikas turės geležies ar vario priemaišų, jokių būdu jo nesigailėti, o prideramai atsižvelgti į jo prigimtį ir padaryti iš jo amatininką arba žemdirbį; o jeigu pastarųjų vaikas gims su aukso arba sidabro priemaiša, tai reikia pagarbiai perkelti jį į sargybinius arba padėjėjus. Mat buvo išpranašauta, kad valstybė pražus tada, kai ją saugos geležinis arba varinis sargybinis (415 a–c).

„Įstatymuose“ taip pat svarstoma apie naują polį ir įstatymus, kurių turės laikytis būsiami jo piliečiai. Auksinis pradas, pasak dialogo protagonisto Atėniečio, turi veikti kiekvieno žmogaus sieloje – tai esąs auksinis proto laidas:

Štai kaip apie šiuos dalykus pamąstykime. Manykime, kad kiekvienas esame dievų marionetė (gr. *θαῦμα*), padaryta arba kaip žaislas, arba kokiam rimtam tikslui. To mes tikrai negalime žinoti, tačiau žinome, kad šitokie potyriai³, tarsi mumyse esančios vielos arba virvutės (gr. *οἷον νεῦρα ἢ σμήρινθοί τινας ἐνοῦσαι*), patys yra priešingi ir traukia bei tempia mus prie priešingų veiksmų, ties ta vieta, kur brėžiama puikumą [dorybę, gr. *ἀρετή*] ir prastumą [ydą, gr. *κακία*] skirianti riba. Teigiama (gr. *φησιν ὁ λόγος*), kad sekti visada dera *viena* trauka ir niekada nuo jos nenutolti, o kitų virvūčių traukai – kaskart priešintis. Ta viena – tai auksinis ir šventas proto [protavimo, gr. *λογισμός*] vedimas (gr. *ἀγωγή*), vadinamas bendruoju polio įstatymu, o visoks kitoks vadovavimas yra kietas, geležinis. Proto vedimas minkštas, nes yra iš aukso, o kiti – įvairiausių metalų pavidalų. Reikia visada palaikyti gražiausią – įstatymo vedimą. Mat protas yra labai gražus, tačiau švelnus ir netaiko prievartos, todėl jo vadovavimui reikia talkininkų [patarnautojų, gr. *ὕπηρετῶν*], idant auksinė rūšis nugalėtų kitas mumyse esančias rūšis (gr. *ὅπως ἂν ἐν ἡμῖν τὸ χρυσοῦν γένος νικᾷ τὰ ἄλλα γένη*) (I, 644 e–645 a).

Įtaigų sielos ir aukso palyginimą siūlo Plotinas. Šio III amžiaus po Kristaus platoniko teigimu, kiekviena siela, susitelkdama ir atsigręždama į savo kilmę, gali grįžti („kilti“) į mąstymą (gr. *νοῦς*), iš kurio ji nužengė ir pasklido po platesnį pasaulį – čia ji randa ir, kiek įstengia, įveikia bei apipavidalina medžiagą. Plotino akimis, sielos esybė *visa* yra dieviškai gera ir visa auksinė, nes tai ir yra mąstantysis pradas. Veikale „Apie grožį“⁴ jis siūlo sielos grožį suvokti žvelgiant į jo priešingybę – bjaurią sielą. Plotinui atrodo, kad suvokti sielos bjaurastį turėtų būti paprasčiau nei bespalvį ir kūninio dydžio neturintį jos grožį; veikiausiai todėl, kad bjaurumą jis sieja su medžiagos pasaulio tikrove, tad jis, atrodo, prieinamas ir pačiam

² Kitaip nei Hesiodo žmonių kartų mite, pasak Sokrato, skirtingų metalų esama tos pačios kartos žmonių sielose.

³ Kalbama apie anksčiau pašnekovų svarstytus malonumo ir skausmo potyrius (gr. *πάθη*).

⁴ Galima prisiminti, kad „Apologijoje“ Sokratas savo gyvenimo misiją vadina tarnyste (gr. *ὕπηρεσία*) dievui Apolonui.

⁵ En. I, 6. Plotino mokinio ir leidėjo Porfirio žiniomis, tai buvo pirmas Plotino užrašytas svarstymas.

bendriausiam – jutiminiam – suvokimui. Pasak Plotino, bjauri siela tampa tada, kai, per daug įsitraukdama į kūnų pasaulį, pati įsileidžia medžiagos ir pakeičia savo pavidalą (ar išvaizdą, gr. εἶδος ἑτερον ἡλλάξατο) sumišdama su menkesniu medžiagos pradū. Tokia būseną svetima prigimtinę sielos esybei. Pasitraukusi nuo kūno ir apsivaliusi nuo jo sutepties, ji atgauna tikrą savo grožį ir spindesį:

Manau, kad būdama tokia netyra, visur traukiama prie juslių sutinkamų dalykų ir blaškoma, turėdama gausių kūno priemaišų, susidėjusi su medžiaga ir gausybę jos įsileidusi, siela pakeičia savo pavidalą sumišdama su menkesniu pradu. Panašiai, jei žmogus įklimpsta į dumblą ar purvą, nebeskleidžia turėto grožio, o matyti vien tai, ką jis užsitraukė iš dumblo arba purvo. O prie ko bjaurumas prisišliejo kaip svetimas priedas, tam, kad vėl taptų gražus, tereikia apsiplonus ir apsivalius būti, kuo buvus. Teisingai pasakytume teigdami, kad *bjauri* siela tampa sumišdama, susiliedama ir palinkdama į kūną bei medžiagą. Tai ir yra sielos bjaurumas, taip pat, kaip ir aukso, – nebūti nei tyrai, nei grynai, bet prisiimti žemiškumo, kurį pašalinus lieka auksas, ir jis yra gražus, likdamas vienui vienas, be kitų dalykų, tik su vienu savimi. Taip pat ir siela vienumoje be geismų, kuriuos turi dėl kūno, su kuriuo per daug bendrauja, nusikračiusi visų aistrų ir nusiivaliusi tai, ką turi sukūniškėjusi, pasilieka viena ir nusimeta visą iš svetimos prigimties gautą bjaurumą (*Tr.* 1 [*En.* I, 6], 5: 39–58)⁶.

Grožį Plotinas kildina iš Mąstymo plotmės ir iš ten esančių pavidalų (gr. εἶδη). Todėl prie Mąstymo grįžtanti siela kartu su savo esybe atgauna ir pirmąją grožį.

SIELOS STATULA. PLATONAS. PLOTINAS

Cituotuose Platono tekstuose greta auksinės prigimties temos pasirodo ir sielos skulptūriškumo motyvai: Alkibiadas regėjo Sokrato sieloje esančius auksinius atvaizdus („Puota“), dievas *lipdė* žmones įmaišydamas jiems skirtingų metalų („Valstybė“). Galbūt tai nėra atsitiktinė motyvų jungtis – svarstydami apie sielos prigimtį, dialogų personažai kalba apie tam tikrą sielos vaizdą ir pavidalą. Ryškus tokio kalbėjimo pavyzdys yra „Valstybės“ Sokrato aiškinimai. Pasak jo, norint sužinoti, kokia iš tiesų yra siela,

reikia ją išvysti nesuluošintą kūno bendrystės ir kitų blogybių, kaip dabar ją regime, bet tokią, kokia ji yra, kai tampa tyra, – štai tokią idėmiai apmąstant reikia ją išvysti. Tada pasirodys, kad ji daug gražesnė, ryškiau bus matyti, kas yra teisinga, kas neteisinga, ir visa kita, ką dabar esame aptarę⁷. Dabar pasakėme apie ją tiesą – apie tokią, kokia ji dabar atrodo, tačiau mes ją regėjome esant tokios būklės, kaip būtų galima

⁶ Visas šis Plotino svarstymas įkvėptas „Faidono“ Sokrato aiškinimų apie sielą teršiantį kūną. Plg. Plotinas 2024: 66, n. 68.

⁷ Pašnekovai svarstė apie sielos pradų (dalių) santykį ir su tuo susijusias skirtingas santvarkas polyje ir kiekvieno žmogaus sieloje. Plg. Alekniene 1999: 44–47.

matyti Glauką – sunku išvysti pirmąją jo prigimtį, nes kai kurios senosios jo kūno dalys nulūžo, kai kurios nutrūpėjo ir visaip suluošintos bangų, o kitos priaugo: kriauklės, žolės, akmenys... Tad jis daug labiau primena kažin koki žvėrį nei savo buvusią prigimtį. Ir mūsų sielą – dėl begalės [prie jos pritapusių] blogybių – regime tokios būklės. Bet, Glaukonai, reikia štai į ką žiūrėti. <...> Reikia žiūrėti į jos meilę išminčiai (gr. φιλοσοφίαν), suvokti, ko ji siekia, su kuo veržiasi bendrauti būdama gimininga tam, kas dieviška, nemirtinga ir amžina, ir kokia ji taptų, jei visa sektų šiuo [bendrumu], ir ši trauka ištemtų ją iš jūros, kurioje ji dabar skendi, ir nukratytų akmenis bei kriaukles, gausybę žemės, akmenų ir laukinių dalykų, kurie prie jos priaugo, kol ji žemėje vaisinasi vadinamosiomis palaimos vaisėmis. Štai tada galima būtų išvysti tikrąją jos prigimtį – ar ji turi daug, ar tik vieną pavidalą, ar kokia ji ir kaip dar yra. O būsenas ir pavidalus, kuriuos ji turi žmogaus gyvenime, manding, tinkamai esame aptarę (611 b–612 a).

Sokrato aiškinime girdime jau pažįstamus motyvus: tik mąstančiojo prado trauka gali ištempti sielą iš kūninio gaivalo, iškreipiančio tikrą jos vaizdą ir grožį. Glaukas, apie kurį kalba Sokratas, tai pranašaujanti jūrų dievybė (plg. Apolonijas Rodietis, I, 1310–1328). Pausanijo žiniomis, Aischilas jam skyręs visą pjesę (Pausanijas, IX, 22, 6–7; plg. *TrGF I*, fr. 34). Tragedijų fragmentų leidėjas Augustas Nauckas spėja, kad, priskirdamas Sokratui žodžius apie kriauklėmis apaugusį Glauką, Platonas seka Aischilo tragedijos tekstu⁸. Sokratas kalba apie pačią dievybę, tačiau taip, tarsi tai būtų dievo statula: „kai kurios senosios jo kūno dalys nulūžo, kai kurios nutrūpėjo ir visaip suluošintos bangų“. Plotinas Sokrato žodžius cituoja *Tr.* 53 (*En.* I, 1), 12 kalbėdamas apie šiame gyvenime atsirandančios sielos „priedus“.

Cituotame veikale „Apie grožį“ Plotinas pateikia ir įsimintiną gražios sielos skulptūros kūrimo vaizdinį. Baigdamas svarstyti apie nekūninį grožį, traktato autorius ragina žvilgsnį kreipti į savo vidų, ten, kur glūdi mąstymas. Kad galėtum taip žiūrėti, reikia „tarsi užsimerkus pakeisti regą ir pažadinti kitą – kiekvienas ją turi, bet retas kas naudoja“ (*Tr.* 1, 8: 25–27).

Ką gi mato toji vidinė rega? Vos pažadinta nelabai įstengia žiūrėti į žėrinčius reginius. Todėl reikia pratinti sielą pačią žiūrėti pirmiausia į gražias veiklas, paskui – į gražius kūrinius, ne tuos, kuriuos padirba amatai, bet kuriuos kuria gerais vadinami žmonės. Paskui išvysk gražių kūrinių kūrėjų sielą. Kaip gali išvysti, koks yra geros sielos grožis? Grįžk į save! Ir jei dar neišvysi savęs gražaus, daryk kaip gražią statulą (gr. ἄγαλμα)⁹ padaryti turintis kūrėjas, kuris vienur nuskelia, kitur nuigrando, kai ką išlygina, kai ką nuvalo, kol pasirodo gražus statulos veidas. Taip ir tu nuskelk, ko per daug, ištiesink, kas kreiva, darbuokis valydamas, kas tamsu, kad švytėtų, ir nesiliauk kurti savo statulą, kol tau sužūrės dieviškasis dorybės spindesys, kol išvysi ant skaistaus postamento iškeltą santūrumą. Jei tapai toks ir tai matai, jei esi tyrai susitelkęs savyje ir niekas nekliudo tapti tokiu vieniū, nieko neturi savo viduje įmaišyta, bet esi tik tu pats, visas tikroji šviesa <...>. Jei išvysi

⁸ *TrGF I*, 13: *quo spectant verba Aeschylea docet Plato Rei publ. X p. 611 D.*

⁹ Dktv. ἄγαλμα dažniausiai kildinamas iš vksm. ἀγάλλομαι, didžiūotis, girtis (plg. Beekes, van Beek 2010: 7–8) ir nusako [1] šlovę, garbę; [2] (dažniausiai dievams skirtą) dovaną; [3] dievo statulą; [4] bet kokią kitą statulą arba atvaizdą (Plg. Liddell, Scott 1996: s. v.).

save tapusį tokį – jau tapai rega, kliaukis savimi: esi pakilęs ten, kur tau nebereikia jokio rodytojo, įtempk žvilgsnį ir žiūrėk! Tik tokia akis mato didį grožį (*Tt*. 1, 9: 1–25).

Norintysis išvysti mąstomąjį grožį pats turi tapti gražus – vienas, paprastas, be priemaišų. Besileidžiančiam į tokią kelionę reikia vedlio ir patarėjo – toks yra Diotimos vaidmuo Platono „Puotoje“ ir paties Plotino – daugelyje jo tekstų. Tačiau visą apsisvalymo darbą – pašalinti nereikalingas vidaus dalis, nušveisti tamsiąsias – turi pats grožį išvysti siekiantis subjektas.

AUKSINĖ SIELOS STATULA. JONAS AUKSABURNIS

Geru šimtmečiu vėliau nei Plotinas Romoje, Jonas Auksaburnis, Antiochijoje mokydamas krikštui besirengiančius katechumenus, taip pat kalba apie prarandamą ir sugrąžinamą prigimties grožį, tačiau seka ne (jam tikrai neblogai pažįstama) platonizmo tradicija, bet krikščionių raštų sampratomis. Pažįstami aukso ir apvalomos skulptūros vaizdiniai čia patenka į kitokio mąstymo lauką ir įvaizdina skirtingą žmogaus tobulumo sampratą. Besikreipdamas „į tuos, kurie ruošiasi priimti apšvietimą“, Auksaburnis krikšto metu patiriamą atgimimą ir atnaujinimą lygina su auksinės skulptūros *perliejimu* (Chrysostome 1990: I, 12). Kodėl, klausia Jonas, visas nuodėmės krikštijamiesiems atleidžiantis nuplovimas vadinamas ne „nuodėmių atleidimo“ ir ne „apvalymo“ (gr. λουτρὸν καθάρσεως), o „atgimimo nuplovimu“ (gr. λουτρὸν παλιγγενεσίας) (Chrysostome 1990: I, 12: 1–4)¹⁰? Ir atsako: „Todėl, kad ne tiesiog atleidžia mūsų nuodėmes ir ne tiesiog apvalo nuo mūsų nusižengimų, bet kad tai padaro tokiu būdu, tarsi būtume pagimdyti iš naujo“ (Chrysostome 1990: I, 12: 4–6)¹¹.

Jis [sc. atgimimo nuplovimas] iš naujo mus sukuria ir sudeda ne nulipdydamas iš žemės [plg. *Pr*. 2, 7], bet padarydamas iš kito – vandens prado prigimties. Nes jis ne tiesiog iššluosto indą, tačiau iš naujo jį visą išlieja. Mat šluostomi indai, net jeigu jie yra kruopščiai išvalomi, turi riebalų žymių ir nešvarumų liekanų. Tačiau indai, įkrite į liejimo krosnį ir atnaujinti ugnimi, netenka visų nešvarumų ir, išėję iš krosnies, skleidžia tokį patį spindesį kaip ir naujai pagamintieji.

Kaip paėmę laiko, dūmų, dulkių ir rūdžių apėjusią auksinę statulą (gr. ἀνδριάντα)¹² ir perlieję, grąžina mums ją visai švarią ir žibancią, taip ir Dievas, paėmęs mūsų prigimtį, apėjusią nuodėmės rūdimis, gausiai prisigėrusią nusižengimų dūmų ir praradusią pradžioje jo įdėtą grožį, iš naujo ją išlieja ir, tarsi į liejimo krosnį, įmetęs į vandenį, o vietoj

¹⁰ Plg. *Tit* 3, 5: οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ἃ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτοῦ ἔλεος ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου.

¹¹ Vertė Alius Jaskeliavičius (Jonas Auksaburnis. *Šv. Traktatai ir pamokslai*, 2025). Plg. *Jn* 3, 3 ir 7.

¹² Dktv. ἀνδριάς kyla iš ἀνήρ, vyras ir dažniausiai nusako vyro statulą, daug rečiau moters arba dievo (plg. Liddell, Scott 1996: s. v.).

ugnies atsiuntęs Dvasios malonę, su visu spindesiu iškelia mus iš ten naujai pagamintus ir atsinaujinusius, nuo šiol galinčius varžytis su saulės spinduliais, sudaužęs senąjį žmogų ir padaręs naują, spindintį dar labiau nei pirmasis (*ibid.*: I, 12, 6–13, 13)¹³.

Apaštalas Paulius laiškuose ragina „nusimesti“ (*Ef* 4, 22: gr. ἀποθέσθαι), „nusivilkti“ (*Kol* 3, 9: gr. ἀπεκδυσάμενοι) senąjį žmogų ir „apsivilkti“ (*Kol* 3, 10: ἐνδυσάμενοι) naująjį žmogų. Jono mintis, atrodo, radikalesnė: senasis žmogus kūrėjo sudaužomas ir perlydomas (plg. Piédagnel 1990: 137, n. 35). Kitaip nei platonikų mąstymo pasaulyje, anot Jono pamokymų būsimiems krikščioniams, žmogus negali pats nusivalyti dvasinio purvo, jokiomis vidinės skulptūros renovavimo pastangomis negali pats atgauti pirmakščio prigimties grožio ir spindesio. Dar daugiau – žmogų nepakanka apvalyti, reikia jį iš naujo pagaminti, perlieti.

Auksaburnio „Katechetinių pamokymų“ vertėjai į prancūzų kalbą „Sources Chrétiennes“ serijoje pastebi, kad „žaidro, kuriame gryninamas metalas, t. y. kuriame Dievas apvalo žmogų nuo nuodėmių, vaizdinys pasirodo Senajame Testamente. Auksaburnis jį galėjo rasti visų pirma Ezekielio pranašystėje 22, 18–22, bet taip pat ir daugelyje kitų vietų“ (Chrysostome 1990: 139, n. 34). Nurodytoje Ezekielio pranašystės vietoje rasime įniršio ugnimi žmones, kaip skirtingus metalus, išlydančio Dievo vaizdinį. Izaijo knygoje Dievas žada išlydyti žaizdre (ir taip apvalyti) nuodėmingą izraelitų tautą:

Pakelsiu ranką prieš tave,

Išlydysiu tavo išdagas žaizdre,

Sunaikinsiu visą tavo šlaką (Šventasis Raštas 1998: Iz 1, 25).

Galbūt „Katechetinių pamokymų“ autorius galvojo ir apie senųjų skulptūrų perliejimo praktikas (plg. Konstantinas Porfirogenetas, *De sententiis* 128), regis, ypač paplitusias pirmaisiais krikščionybės amžiais. Auksaburnis kalba ne hipotetiškai, jis vartoja tiesioginę nuosaką („paėmę ... grąžina“), tačiau kažin ar istoriškai išties buvo naudojama tokia statulų *perliejimo* atnaujinimo ir apvalymo tikslais technika. Tokiu atveju išeitų, kad pamoksle minimą statulos perliejimo technologiją Jonas sugalvojo norėdamas pasiūlyti tinkamą žmogaus prigimties atnaujinimo vaizdą. Galima svarstyti, ar gali būti, kad tokiu būdu jis polemiškai atsiliepė į anksčiau minėtus platonikų tekstų vaizdinius.

Cituotame „Katechetinių pamokymų“ tekste Jonas kalba ne apie sielą, o apie visą žmogų, tačiau akivaizdu, kad jis turi omenyje dvasinio apvalymo vyksmą. Kitame kūrinyje Auksaburnis su spindinčia aukso statula lygina mėslo krūvoje sėdintį Jobą – pasak jo, tokį, už saulės spindulius ryškesnį, žaizdoto kūno spindesį gali regėti tik mąstymo akys (Chrysostomus 1862: 69, 31–42).

¹³ Pakoreguotas A. Jaskeliavičiaus vertimas.

Jono teigimu, Dievas ir „molini“ žmogaus kūną gali paversti auksiniu: „Skulptorius [į krosnį] įdėjęs varinį kūną (gr. σῶμα), nepadarys tau auksinės ir nemirtingos statulos, bet vėl padirbs varinę. Kitaip Dievas: įdėjęs iš molio padarytą mirtingą kūną, jis atiduos tau auksinę ir nemirtingą statulą. Juk priėmęs gendantį ir žūvantį kūną, grąžina jį negendantį ir nežūvantį“ (Chrysostomus 1842: 1019, 23–30).

Tą patį perliejamos auksinės statulos vaizdinį Auksaburnis pritaiko ir svarstydamas apie Lozorius prisikėlimą:

Turėdamas rūdimis apėjusią ir laiko sugadintą statulą, netekusią daugelio dalių, žmogus ją sulaužo, įmeta į krosnį ir, kaip reikiant išlydęs, sugrąžina dar labiau spindinčią. Kaip anas statulos sulaužimas ir įmetimas į krosnį yra jos atnaujinimas, ne sunaikinimas, taip ir mūsų kūno mirtis – ne pražūtis, bet jo atgaivinimas (Chrysostomus 1842: 1019, 11–18).

Kitaip nei platonikai, krikščionys nelaiko kūno pagrindiniu ir vieninteliu sielos teršėju. Auksaburnio teigimu, pati savaime žmogaus siela nėra graži. Anot jo trečiojo „Katechetinio pamokymo“, Kristus į tikinčiųjų sielą ateina kaip pas nuotaką, aukojasi dėl jos ir ją išgelbėja ne todėl, „kad būtų susižavėjęs jos grožiu – prieš tai nebuvo nieko už ją bjaurėsio ir nepatrauklesnio“ (Chrysostome 1990: III, 2, 9–11). Dievas išgelbėjo bjaurume skęstantį (gr. ἐν αἰσχροτῇ τοσαύτῃ) luošos sielos (gr. ἐν ἀμορφῇ ὄντας ψυχῆς) žmogų (*ibid.*: III, 2, 17–18). Radęs būsimąją nuotaką be gražaus apdaro (gr. γυμνὴν καὶ ἀσχημονοῦσαν), „jis aprengia ją tyru spindinčiu šlovės drabužiu“ (*ibid.*: III, 2, 19–22, etc.). Grožio ir spindesio sielai suteikia Dievas, o ne nuo kūno ir su juo susijusių aistrų ją apvalantis filosofinis mąstymas.

APIBENDRINIMAS

Platono, Plotino ir Jono Auksaburnio tekstuose pasirodantys sielos aukso ir jos „statulos“ vaizdiniai veikia tarsi savotiškas „prabavimo akmuo“ – vaizdžiai atskleidžia platoniško ir krikščioniško žvilgsnio į sielos ir apskritai žmogaus grožį. Platonikų filosofijos pasaulyje prigimtinį grožį sielai sugrąžina aukštybės besiveržiantis ir kūniniame gyvenime prisišliejusį purvą nuvalantis žmogaus mąstymo pradai. Apie religinio išventinimo apeigas platonikai kalba tik metaforiškai. Krikščionio akimis, šlovingą grožį sielai suteikia (ją aprengia) ir, jo netekus, vėl sugrąžina ne filosofinis mąstymas, bet Dievas kūrėjas. Jis ir (platonikų teigimu, sielą tik teršiantį) kūną gali padaryti panašų į spindinčią auksinę statulą.

LITERATŪRA

- Alekniėnė, Tatjana. *Sielos dermės. Filosofinės graikų etikos apybraiža*. Vilnius: Aidai, 1999.
- Apollonius Rhodius. *Argonautica*. Ed. Hermann Fraenkel. Oxford: Clarendon Press, 1961.
- Beekes, Robert, and Lucien van Beek. *Etymological Dictionary of Greek*. Leiden, Boston: Brill, 2010.
- Constantinus Porphyrogenitus. *Excerpta historica iussu imp. Constantini Porphyrogeniti confecta*, vol. IV. Ed. Ursul Philip Boissevain. Berlin: Weidmann, 1906.
- Hesiodus. *Opera et dies*. In *Hesiodi opera*. Ed. Friedrich Solmsen. Oxford: Clarendon Press, 1970: 49–85.
- Jean Chrysostome. *Trois catéchèses baptismales*. Introduction, texte critique, traduction et notes par Auguste Piédagnel, avec la collaboration de Louis Doutreleau. Paris: Cerf 1990.
- Joannes Chrysostomus. *De Lazaro* (Homiliae 1–7). Ed. Jean-Paul Migne. *Patrologiae cursus completus (series Graeca)* 48. Paris: Migne, 1842: 963–1054.
- Joannes Chrysostomus. *Ad populum Antiochenum*. Ed. Jean-Paul Migne. *Patrologiae cursus completus (series Graeca)* 49. Paris: Migne, 1862: 15–222.
- Jonas Auksaburnis. *Šv. Traktatai ir pamokslai*. Iš sen. graikų kalbos vertė, šv. Jono Auksaburnio biografiją parašė ir rodykles sudarė Alius Jaskelevičius. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2025.
- Liddell, Henry George, and Robert Scott. *A Greek–English Lexicon*. Revised and augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones; with the assistance of Roderick McKenzie; with a Supplement. Oxford: Oxford University Press, 1996.
- Pausanias. *Graeciae descriptio*, vol. I–III. Ed. Friedrich Spiro. Leipzig: Teubner, 1903.
- Plato. *Opera*, t. I tetralogias I–II continens. Ed. Eric Anthony Duke et al. Oxford: Clarendon Press, 1995.
- Plato. *Opera*, vol. I–IV. Ed. John Burnet. Oxford: Clarendon Press, 1900–1902.
- Platonas. *Gorgijas*. Iš graikų kalbos vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Tatjana Alekniėnė. Vilnius: Žara, 2019.
- Platonas. *Hipijas Didesnysis*. Iš graikų kalbos vertė Audronė Kudulytė-Kairienė. In *Estetikos istorija. Antologija*, t. I. *Senovės Rytai. Antika*. Sudarė Antanas Andrijauskas. Vilnius: Pradai, 1999, 501–534.
- Platonas. *Puota*. Iš graikų kalbos vertė Tatjana Alekniėnė. Paaiškinimus parašė, bibliografiją ir rodykles sudarė Vytautas Ališauskas. Vilnius: Aidai, 2000.
- Platonas. *Valstybė*. Iš graikų kalbos vertė Jonas Dumčius. Vilnius: Mintis, 2000.
- Plotinas. *Apie grožį*. Tr. 1, En. I, 6. Iš graikų kalbos vertė, komentarus parašė Tatjana Alekniėnė. In Theosis. *Dievėjimo sampratos nuo Antikos iki Naujajųjų laikų*. Sudarė Saulius Rumšas. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2024, 60–75.
- Šventasis Raštas: Senasis ir Naujasis Testamentai. Senąjį Testamentą iš hebrajų, aramėjų ir graikų kalbų vertė, pratarinę, įvadus ir ST sąvokų žodyną bei paaiškinimus parašė Antanas Rubšys. Naująjį Testamentą iš graikų kalbos vertė, įvadus ir NT sąvokų žodyną parašė Česlovas Kavaliauskas. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998.
- Tragicorum Graecorum Fragmenta (TrGF)*. Rec. Augustus Nauck, editio secunda. Leipzig: Teubner, 1889.

Tatjana Alekniėnė
Vytautas Magnus University, Lithuania

THE GOLDEN STATUE OF THE SOUL: PLATO, PLOTINUS, AND JOHN CHRYSOSTOM

SUMMARY. This article examines the images of the rudimentary golden element of the soul and the soul as a golden statue found in the Platonic tradition, particularly in the works of Plato and Plotinus. In Plato's dialogues, gold is repeatedly mentioned in reflections on the nature of the soul. In his treatise *On Beauty* (ch. 5), Plotinus compares the soul's authentic beauty and its acquired ugliness to gold that has fallen into mud. In Plato's *Republic* (611 b–612 a), Socrates likens the condition of the soul in this life to the figure of the sea god Glaucus encrusted with shells. Although the discussion refers to the deity himself, it reads as if a sculptural image is

being described (“some of his original body parts have broken off, others have worn away”). A memorable reflection on the inner work of shaping (or restoring) the beautiful statue of the soul is found in Plotinus (*On Beauty*, ch. 9). These Platonic images and the associated considerations on the true nature and beauty of the soul are compared to the Christian treatment of the theme in the *Catechetical Homilies* of John Chrysostom.

KEYWORDS: Plato, Plotinus, John Chrysostom, gold, statue, soul.